

Gulnoza ABDULXAMIDOVA

Toshkent davlat pedagogika universiteti
maxsus pedagogika (surdopedagogika)
mutaxassisligi 1-kurs magistranti
abdulhamidovagulnoza090@gmail.com

ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY FAOL FUQAROLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Mazkur maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqorolik kompetensiyalarini rivojlantirishning ahamiyati hamda yurtimizda olib borilayotgan ijtimoiy siyosiy islohotlar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, umumiy kompetensiyalar, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya, bilish kompetensiyasi, muloqot, nutq, ijodiy rivojlanish, faol nutq, ijtimoiy rivojlanish.

В данной статье представлена информация о важности развития общественно активных гражданских компетенций у школьников с нарушениями слуха и проводимых в нашей стране общественно-политических реформах.

Ключевые слова: компетентность, общие компетенции, коммуникативная компетентность, социальная компетентность, познавательная компетентность, общение, речь, творческое развитие, активная речь, социальное развитие.

This article provides information about the importance of developing socially active civic competencies in students with hearing impairments, as well as the ongoing socio-political reforms in our country.

Key words: competence, general competencies, communicative competence, social competence, cognitive competence, communication, speech, creative development, active speech, social development

Kirish. Bola shaxsini shakllantirish jarayoni insoniyatning ijtimoiy tarixiy tajribasini o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Odam shaxsining rivojlanishi bir qator bosqichlardan o'tadi. Har bir navbatdagi bosqich oldingisi bilan mustahkam bog'liq bo'ladi, avval erishilgan bosqich yanada yuqoriroq bosqichning tuzilishiga uzviy tarzda qo'shiladi. Har bir yosh davrida yashagan yosh organizm biologik tizimlarning yetilish darajasi, ularning vazifalari, shu qatorda odamning qat'iy tajribasi, bilimlarning hajmi faoliyat turlari va mazmuni bilan belgilanadi. Yoshi kattalashgan sari bolaning psixik faoliyati boyib boradi, uning sensor, aqliy, hissiy, irodaviy xususiyatlari orasidagi o'zaro aloqa o'zgaradi, bu esa rivojlanishning umumiy darajasiga, xulq-atvorning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Sharqning buyuk allomalaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg'ariy, Kaykovus, Xotam ibn Tay, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Rizouddin ibn Faxriddin, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Uvaysiy, Nodira, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy kabi ko'plab olimlar yozuvchilar bu masalalar yuzasidan o'zlarining eng sara fikrlarini tarixda qoldirib ketganlar, ular hozirgi zamon fani uchun ham katta ijtimoiy va mafkuraviy ahamiyatga ega

hisoblanadi. Sharq mutaffakirlarining barchasini g'oyaviy jihatdan jamlagan asosi shundan iboratki, ular shaxs axloqiy tarbiyasi va kamolotida mehnat tarbiyasining rolini yuqori darajaga qo'yishgan, ayniqsa, shaxsning aqliy va axloqiy rivojlanishida mehnat tarbiyasining yo'naltiruvchi va tarbiyalovchi vazifalariga alohida e'tibor qaratganlar [1, 34]. Ular faqatgina mehnat tarbiyasida rivojlanishi mumkin bo'lgan alohida sifatlar - halollik, poklik, jasurlik, mehribonlik, rostgo'ylik kabi qator fazilatlarini hamma sifatlardan yuqori qo'yishlari bilan birgalikda insoniy munosabatlarda yuzaga chiqadigan yuksak fazilatlar ota-onadan farzandga o'tishi va ularning jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'siri kabi qimmatli fikrlar hamda bu yuzasidan amaliy ko'rsatmalarni o'z falsafiy-axloqiy va sotsiologik, psixologik qarashlarida ifodalab berganlar. Yurtimizning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy-madaniy hayotida amalga oshirilayotgan tub islohotlar jamiyatimiz oldiga davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblangan ta'limni yangilash, yosh avlodni zamon talablariga javob beradigan barkamol inson etib tarbiyalash, yosh avlodning ongiga mustaqillik g'oyalarini singdirishdek muhim vazifalarni qo'ymoqda. Mamlakatimizning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan mustaqil davlat sifatida shakllanishi, jamiyat hayotining hamma sohalarida

tubdan islohotlar o'tkazilishi ta'lim-tarbiya tizimining yangilanishiga olib keldi. Mustaqillik yillarida yurtimizda demokratik, insonparvar va huquqiy jamiyatni barpo etish, jamiyatda sog'lom muhitni qaror toptirish, fuqarolarni ma'naviyatini shakllantirish va rivojlantirish borasida bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi.

Asosiy qism. Sog'lom bolaning psixik qonuniyatlarini o'rganilishi, eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni samarali tashkil etish, ta'lim-tarbiya texnologiyalarni belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Karlik eshitishning turg'un yo'qolishi bo'lib, unda mustaqil holatda nutqni egallash, hatto quloqqa yaqin bo'lgan masofadagi nutqni aniq idrok etishning o'zi bo'lmaydi. Odatda, karlikda baland nutqiy bo'lmagan tovushlarning quloq suprasiga yaqin masofadagi ba'zi nutqiy tovushlarni idrok etish darajasida bo'lgan eshitish qoldiqlari saqlanib qoladi. Zaif eshituvchanlik eshitishning turg'un pasayishi hisoblanib, unda ushbu eshitish qoldig'i asosida nutqiy zahirani minimal holatda mustaqil ravishda egallash, murojaat etilgan nutqni quloq suprasiga yaqin masofada idrok etish imkoniyati bo'ladi. Audiometr tekshiruvi zaif eshituvchilikda eshitishning 80db. dan kam bo'lmagan pasayishini ko'rsatadi. Eshitish muammolari holatidagi nutqning rivojlanish darajasi quyidagi to'rt omilga bog'liq hisoblanadi:

- 1) eshitishning darajasi;
- 2) eshitish muammosining sodir bo'lish vaqti;
- 3) bolaning individual xususiyatlari;
- 4) eshitish muammosi sodir bo'lgandan so'ng

bola uchun yaratilgan pedagogik sharoit.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni eshitish darajasiga ko'ra guruhlariga tasniflash va mazkur tasnif asosida maxsus ta'lim-tarbiya sharoitini tashkil etish ijobiy samara beradi. Eshitish qobiliyatining buzilishi kar va zaif eshituvchi bolalarning ijtimoiylashuvini sezilarli darajada qiyinlashtiradi, bu birinchi navbatda nutqning yo'qligi yoki jiddiy rivojlanmaganligi va natijada bolaning tashqi dunyo bilan ijtimoiy aloqalarining buzilishi bilan bog'liq. Muvaffaqiyatli rivojlanish hamda moslashish uchun bolalik davri, ayniqsa, muhim va poydevor bo'lib xizmat qiladi. Inson bolalik davridan xulq-atvor qoidalari, urf-odatlar, odob-axloq qoidalari bilan tanishadi, atrofidagi odamlarning tilini o'rganadi, ya'ni so'zning keng ma'nosida inson madaniyatini o'zlashtiradi.

Kompetensiya bu – u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik hisoblanadi.

Kompetentlik ta'rifi o'xshash va bir-birini o'rnini to'ldiradi, shu bilan bir vaqtda, kompetensiya so'zi uchun yagona izohlash yo'q, bu

tushuncha vakolatlar yig'indisi, huquq va majburiyatlar, qandaydir organ yoki lavozimli shaxsning qonun, nizomlar bilan belgilab qo'yilgan ushbu organ yoki boshqa holatlar, nimanidir to'g'risida fikr yuritishga yo'l beradigan bilimlarga ega bo'lish, kimdir yaxshi xabardor bo'lgan savollar to'plami tushuniladi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o'sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun muhim ahamiyat kasb etgan axloqiy me'yor va qadriyatlarini o'zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, "Men" obrazini qurish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko'zda tutadi. Boshlang'ich muhim kompetensiyalar o'z navbatida bolaning faoliyat va axloq subyekti sifatidagi yaxlit rivojlanishini talab etadi.

Milliy istiqlol mafkurasi asosida ruhiy va jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni va o'smirlarni o'qitish, ularni tarbiyalash hamda hayotga tayyorlashda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun, hozirgi kunda maxsus eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali usullarini aniqlash muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bolaning kompetensiyalari bola rivojlanishining quyidagi sohalarida belgilanadi:

sog'lom turmush tarzini va jismoniy rivojlanishining shakllanishi;
ijtimoiy-hissiy rivojlanish;
nutq va muloqot, o'qish hamda yozish malakalari;
bilish jarayonining rivojlanishi;
ijodiy rivojlanish.
"Ijtimoiy-hissiy rivojlanish" sohasi kompetensiyalar:

- o'z "Men"i va boshqa insonlarning hayotiy faoliyat muhitidagi roli to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi;

- o'z hissiyotlarini boshqaradi va ularni vaziyatga mos ravishda ifodalaydi;

- o'zgalarning hissiyotlarini farqlaydi va ularga mos ravishda javob beradi;

- kattalar va tengdoshlar bilan vaziyatga mos ravishda muloqot qiladi;

- murakkab vaziyatlardan konstruktiv chiqish yo'llarini topadi.

Ijtimoiy rivojlanish - bu bola o'zi yashaydigan, o'ynaydigan va kattalar, tengdoshlari bilan muloqot qiladigan jamiyatning qadriyatlari, an'analari, madaniyatini o'rganadigan jarayon. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bola ijtimoiy rivojlanish orqali boshqalarning manfaatlarini, jamiyatdagi xulq-

46 atvor qoidalari va me'yorlarini hisobga olgan holda ular bilan yonma-yon yashashni o'rganadi, ya'ni ijtimoiy jihatdan barkamol bo'ladi. Ijtimoiy rivojlanishning hozirgi bosqichi inson hayotining turli sohalarida, jumladan, ijtimoiy sohalarida jadal rivojlanayotgan innovatsion o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Jamiyat va davlat hozirgi kunda tez o'zgaruvchan jamiyatda ijtimoiylasha oladigan, ijodkor, faol, universal harakat usullariga ega bo'lgan insonlarga muhtoj. Ta'lim tizimining davr talabiga javoblaridan biri bu davlat ta'lim standartlarida amalga oshirilgan o'rganishga kompetensiyaga asoslangan yondashuv g'oyasi. Yangi standartlarning o'ziga xos xususiyati ta'limning amaliy hayotga yo'naltirilganligini kuchaytirish hisoblanadi. Asosiy vakolatlar tarkibida ijtimoiy kompetensiya hayotning turli sohalarida ijtimoiy o'zaro ta'sirga tayyorlik, qobiliyat, ijtimoiy moslashish hamda harakatchanlik birligi sifatida muhim o'rin tutadi.

Ijtimoiy kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- hamkorlik, jamoada ishlash, muloqot qilish qobiliyati;

- o'z qarorlarini qabul qilish qobiliyati, o'z ehtiyojlari va maqsadlarini amalga oshirishga intilish;

- mehnat bozoridagi vaziyatni tahlil qilish, o'z kasbiy imkoniyatlarini baholash qobiliyati;

- ijtimoiy yaxlitlik, jamiyatdagi shaxsiy rolni aniqlash qobiliyati;

- mehnat va fuqarolik munosabatlari etikasiga egalik qilish.

Bir qator olimlar T.S.Zykova, N.M.Nazarova, G.N.Penin eshitishda nuqsoni bo'lgan o'smirlarning sezgi a'zolarining funktsionalligi to'g'risidagi bilim va tasavvurlari cheklanganligini ta'kidlaydilar; E.G.Rechitskaya, T.V.Rozanova o'z-o'zini hurmat qilishning yetarli emasligi va identifikatsiya qilishda qiyinchiliklarni; P.M.Boskis, A.G.Zikev faollik va mustaqillikning pasayishini ta'kidlaydilar. T.G.Bogdanovning shaxsning aqliy, jismoniy va nutq rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor bermaslik, ularning mavjudligi asarlarida isbotlangan [5].

So'nggi yillar maxsus ta'lim tizimi, jumladan, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish yuzasidan jamlangan tajribalarni o'rganish va tahlil etish shuni ko'rsatdiki, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida ayrim muhim bo'lgan kamchiliklar kuzatiladi. Maxsus adabiyotlar, ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili bo'yicha, bu kamchiliklar quyidagi yo'nalishlarda yuzaga chiqadi:

- eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga ortib borayotgan talablarga mos ilmiy tadqiqot ishlarining yo'qligi, o'quv jarayonining metodik ta'minlanmaganligi, ta'lim-tarbiya jarayonidagi muayyan sharoitlar xilma-xilligi va uni amalga oshirish mazmuni, shakl, usullari ishlab chiqilmaganligi;

- eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga jamoatchilikning e'tibori ahamiyatli darajada ta'minlanmaganligi;

- eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish yo'nalishi bo'yicha o'quv dasturi, o'quv reja, darslik va o'quv qo'llanmalar bir tizimda emasligi hamda takomillashtirilmaganligi;

- eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishda ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llashga yuqori darajada e'tibor qaratilmayotganligi;

- eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni yildan-yilga o'zgarib hamda takomillashib bormoqda. Lekin bu faoliyatni kutilayotgan natijalarga olib keluvchi jarayonni ilmiy asoslangan holda tashkil etish zarur.

Bugungi kunda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish sifatini ko'tarish usullari, uslublari tadqiq etilgan qamrab olgan ilmiy ishlar mavjud emas. Bu esa hozirgi kunning dolzarb muammolaridan bo'lib qoladi. Hamdo'stlik mamlakatlari tadqiqotchilari olimlari tomonidan umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi A.B.Habibullayeva, Y.K.Babanskiy, E.A.Baydalina, L.L.Burlyakova, V.P.Butkovskiy, B.S.Gershunskiy, V.A.Grachi-kovlar qarashlarida tadqiq etilgan [2, 135].

O'rganilgan ilmiy izlanishlardan aniqlanishicha, maxsus yordamga muhtoj o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash, kasb-hunarga tayyorlash bo'yicha mamlakatimizda L.Mo'minova, V.Raxmonova, N.Sosedova, R.Shomaxmudova, P.Po'latova, M.Fayziyeva va G.Sodiqova, M.Ayupova, D.Nurkeldiyeva, M.Xamidova, L.Nurmuxamedova, Sh.Amirsaidova, M.Xakimova ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan [3, 26].

Bunday izlanishlar qatoriga maxsus maktablarda o'quvchilarning ruhiy yoki jismoniy rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash,

nutqini rivojlantirish va mustahkamlash, alohida yordamga muhtoj bolalarni kasb-hunarga tayyorlashga oid tadqiqotlarni kiritish mumkin. Xususan, maxsus maktablarda mehnat ta'limini tashkil etish va maxsus yordamga muhtoj o'quvchilarning ta'lim-tarbiyasiga rahbarlik qilish masalalariga oid tadqiqotlar M.Xakimova tomonidan olib borilgan. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim-tarbiyasi muammolari, shuningdek, ularni savodga o'rgatish, eshituv idrokini rivojlantirish, tilning grammatik tizimini shakllantirish, so'zlashuv nutqini rivojlantirish U.Fayziyeva [4, 18], N.Bekmuradov, F.Alimjo'jayeva, F.Qodirova, D.Nazarova, X.M.Gaynutdinovning ilmiy ishlarida tadqiqot obyekti bo'lgan.

Umuman ta'lim muassasasi, shuningdek, har bir o'qituvchi faoliyatining maqsadi eshitish qobiliyati buzilgan bolalarning hayot sifatini yaxshilashga yordam berish, uning manfaatlarini turli doiralarda himoya qilish va ifodalash, bolalarning imkoniyatlarini tenglashtirish uchun sharoitlarni yaratishdir.

Muhokamalr va natijalar. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalarni ijtimoiy rivojlantirish jarayonida bir qator shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish kerak:

- shaxsning ijodiy va kognitiv faolligi, o'zini o'zi boshqarishning yuqori darajasini shakllantirish, bu shaxslararo aloqalarni tashkil etish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi;

- birgalikdagi faoliyat ishtirokchilarini adekvat idrok etish va baholash qobiliyatini belgilovchi bilimdonlik, shaxsiyat madaniyat, tanqidiy fikrlash hamda intellektual va shaxsiy xususiyatlar majmuini shakllantirish;

- muloqot qobiliyatlari va unga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish;

- o'zini-o'zi hurmat qilishni shakllantirish.

O'quvchilarni ijtimoiylashtirishda o'qituvchilar oldida turgan vazifalar quyidagilar hisoblanadi:

- ijodiy imkoniyatlarni rivojlantirish;

- ijtimoiy faollikning uyg'otish;

- o'z-o'zini hurmat qilishni tarbiyalash;

- o'z taqdirini o'zi belgilash istagini shakllantirish;

- jamiyat hayotini yaxshilashga qaratilgan o'zgarishlarda faol ishtirok etishga intilish.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiylashtirish jarayoni barchani qamrab oladigan tizimli, kompleks yondashuvni, uzluksiz ta'limning yagona dasturini talab qiladi. Bola ta'lim muassasasiga kirganidan boshlab muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuv va keyingi ijtimoiy rivojlanishga yordam beradigan choralar ko'riladi. Bunga quyidagilarni kiritamiz:

- bolalarni psixologik-pedagogik tekshiruvdan o'tkazish;

- bolalarning sinfdagi xatti-harakatlari va moslashuvini kuzatish;

- moslashuv davrida kattalar va bolalar bilan o'zaro munosabatlarni kuzatish;

- oilada uning ijtimoiy munosabatlarida o'zaro munosabatlar xususiyatlarini aniqlash uchun ota-onalari bilan suhbat o'tkazish;

- bolaning yangi muhitda o'zini qanday his qilishi haqida o'qituvchilar va o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish.

Psixologik-pedagogik tekshiruv jarayonida ijtimoiy, jismoniy, aqliy va kognitiv rivojlanish darajasi, o'yin faolligi aniqlanadi hamda eshitish va nutqni rivojlantirishga katta e'tibor beriladi, bolaning ijtimoiy jihatdan yaxshi rivojlanishiga bularning barchasi bog'liq bo'ladi. Pedagoglar, o'qituvchilar, psixologlarning sa'y-harakatlari ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida bolaning ijtimoiy tajribasini boyitishga, hissiy sohani rivojlantirishga, kattalar va bolalar bilan samarali aloqa qilishning asosiy usullarini o'rgatishga, eshitish qobiliyati buzilgan bolalarni g'oyalarini kengaytirishga xizmat qiladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun o'qituvchilar va oila o'rtasidagi yaqin munosabatlar zarur. Ota-onalar tarbiya va ta'lim jarayonida faol ishtirok etadilar, ular oilada bolani tarbiyalash uchun o'qituvchilar bilan bir xil talablarga rioya qilishni o'rganadilar.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishning xususiyatlaridan biri ularni mustaqil hayotga tayyorlash, ularni qo'llab-quvvatlash va "kattalar hayoti"ga kirishiga yordam berishdir. Buning uchun birinchi navbatda oilada ham pedagogik va ta'lim sharoitlarini yaratish kerak. Shuni ham aytib o'tish kerakki, eshitish qobiliyati buzilgan bolalarning shaxsiyati va kognitiv faolligining rivojlanishi eshitishi normal bolalarining rivojlanishidan farq qiladi va o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega, bu ham jamiyatga ijtimoiy integratsiyalashganda hisobga olinishi kerak. Muayyan sharoitlarda kar va zaif eshitadigan bolalar jamiyatning to'liq a'zolariga aylanadi. Asosiysi, ularga qiyinchiliklarni yengishga yordam berishdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tadqiqotlarni o'rganish va tahlil qilish natijasida eshitishda nuqsoni bor bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini o'rganish muammosi tizimli yondashishni talab qiladigan juda murakkab, ko'p qirrali ijtimoiy-pedagogik muammo. Yurtimizdagi mavjud ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlarda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni ijtimoiy moslashuvi

- 48 va muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi masalasi tobora keskinlashmoqda. Muammoga doir ilmiy tadqiqot ishlarini o'rganish, ularni ilmiy jihatdan tahlil etish asosida shu narsa aniq bo'ldiki, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini o'rgatishning samarali yo'llarini tadqiq etilmagan. Bugungi kunda jamiyatda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiylashtirishda ta'lim muassasasining ro'li katta ahamiyatga ega. Shuning uchun ham imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim va tarbiya berish texnologiyalari va mazmunini takomillashtirish, bolalarga ta'lim va tarbiya berishning maqsad va vazifalarini, mazmuni va texnologiyalarini belgilab olish zarur. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalarni ijtimoiylashtirish uchun bolalarning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xatti-harakatlar tajribasini, boshqa odamlar bilan muloqot qilish madaniyati normalarini hamda axloqiy va mehnat madaniyatini asta-sekin o'zlashtirishi uchun sharoit yaratish zarur. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalarni ijtimoiy moslashtirish va reabilitatsiya qilish muammolari maqsadli ijtimoiy-pedagogik ta'sir ko'rsatish sharoitida eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning shaxsiy manfaatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda uy xo'jaligi, individual va ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyatning qulay sohalariga kiritish orqali hal qilinadi.

Adabiyotlar

1. Haydarov M. E. Mehnat tarbiyasi vositasida xalq milliy an'analaridan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari (Kichik yoshdagi maktab o'quvchilari misolida). Ped. fan. dokt. diss. avtoref. – T., 2001. -34 b.
2. Musayeva S.I. Mehnat ta'limi jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilariga tejamkorlik hislatlarini singdirish: Ped. fan. nomz. ... diss. – T., 1995. -135 b.
3. Nurmuxamedova L.Sh. Oilada nogiron farzandni tarbiyalashning pedagogik xususiyatlari. Ped. fan. nomz. dis. avtoref. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU. 2005. -26 b.
4. Fayziyeva U.Y. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod o'rgatish. Ped. fan. nomz. dis. avtoref. -Toshkent: TDPI, 1994. -18 b.
5. Korvayakov L.P. Eshitish qobiliyati buzilgan o'smirlarning kasbiy ta'limining dolzarb muammolari. 2012. -7-11 b.